

ВІДГУК

**офіційного опонента, доктора географічних наук, професора, завідувача
кафедри економічної та соціальної географії Київського національного
університету імені Тараса Шевченка**

Мезенцева Костянтина Володимировича

на дисертаційну роботу Захарчука Івана Володимировича

**«Перцепційно-просторова ідентифікація історико-географічних земель
західних регіонів України»,**

**представлену до захисту на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 10 – Природничі науки за спеціальністю 106 – Географія**

Актуальність обраної теми дослідження та її зв'язок із планами і напрямками науково-дослідних робіт наукових установ і організацій. У сучасних умовах суспільно-просторових трансформацій, що відбуваються в Україні, особливої ваги набуває дослідження перцепційних аспектів формування регіональної ідентичності. Реформа децентралізації докорінно змінила систему адміністративно-територіального устрою і, як наслідок, утворення об'єднаних територіальних громад, укрупнених районів та перерозподіл повноважень між рівнями управління створили нову просторову реальність, яка часто не відповідає усталеним перцепційним уявленням населення про регіональні межі та власну просторову приналежність. Західний регіон України, що охоплює територію восьми областей (Львівської, Івано-Франківської, Тернопільської, Закарпатської, Чернівецької, Волинської, Рівненської та Хмельницької), історично складався з різних історико-географічних земель – Галичини, Волині, Поділля, Північної Буковини, Північної Бессарабії, Закарпаття, межі яких не збігаються із сучасним адміністративним поділом. Така невідповідність породжує низку дослідницьких питань, зокрема, щодо сприйняття населенням власної приналежності до тих чи інших історичних земель, усталеність «фантомних» кордонів у колективній свідомості, впливу сприйняття кордонів історико-географічних меж на регіональну політику, культурне самовизначення та навіть соціально-економічну поведінку населення.

Повномасштабне російське вторгнення зумовило безпрецедентне масове внутрішнє переміщення населення, що супроводжувалося значною концентрацією вимушених переселенців саме у західних регіонах України. Це суттєво прискорило трансформацію регіональних ідентичностей, зіштовхнувши між собою носіїв різних просторових образів і створивши умови для формування принципово нових, гібридних форм територіальної самоідентифікації, особливо серед молодого населення.

Особливої актуальності набуває необхідність комплексного аналізу перцепційних уявлень із використанням сучасних геоінформаційних технологій, методик ментального картування та заглиблення у локальні контексти.

Результати такого дослідження можуть слугувати підґрунтям для формування стратегій культурної політики, регіонального розвитку, освітніх ініціатив, спрямованих на консолідацію національної ідентичності за збереження регіональної специфіки та локальної унікальності.

Таким чином, вивчення перцепційно-просторової ідентифікації історико-географічних земель західних регіонів України є актуальним як у науковому, так і в прикладному відношеннях і, зокрема, сприятиме обґрунтуванню шляхів сталого розвитку західного макрорегіону держави.

Дисертаційне дослідження Захарчука І.В. виконане в межах кафедральної наукової теми «Просторове планування і трансформаційні процеси регіонального розвитку Карпато-Подільських областей України» (№ державної реєстрації 0121U100332), що реалізується на кафедрі географії України та регіоналістики Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Тематика дослідження відповідає завданням, визначеним у Державній стратегії регіонального розвитку України, а також стратегіям розвитку західних областей.

Дисертаційна робота є логічним продовженням і складовою наукових напрямів кафедри географії України та регіоналістики, спрямованих на аналіз регіональних особливостей перцепційної ідентифікації населення та розроблення наукових засад збалансованого культурно-просторового розвитку західних областей України. Отримані результати дослідження впроваджено в освітній процес на географічному факультеті Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича при викладанні низки дисциплін, зокрема, «Географія населення і розселення», «Обробка результатів регіональних досліджень», «Просторове планування транскордонних регіональних систем», «Етногеографія України» тощо (довідка № 16/19-871-26 від 25.02.2026 р.).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, що сформульовані у дисертаційній роботі. Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані у дисертаційній роботі, ґрунтуються на глибокому аналізі інформаційних джерел, серед яких – первинні емпіричні дані авторського перцепційно-географічного опитування «Дослідження регіональної ідентичності західних регіонів України», реалізованого на платформі LimeSurvey з охопленням 7266 респондентів у восьми західних областях України, картографічні матеріали, опрацьовані у ГІС-пакетах QGIS та GRASS GIS, відкриті дані з OpenStreetMap, матеріали Державної служби статистики України, паспорти територіальних громад, а також наукові публікації вітчизняних і зарубіжних учених. Обґрунтованість проведеного дослідження підтверджується адекватним та коректним застосуванням загальних та конкретнонаукових методів, зокрема, методів порівняльно-географічного аналізу, перцепційно-географічного опитування (за авторською анкетною), ментального картування (з

адаптацією підходу К. Лінча), ГІС-аналізу та статистичної обробки даних, територіальної типізації тощо.

Наукові положення та висновки, представлені у дисертації Захарчука І.В., є достовірними та теоретично і методично обґрунтованими, відповідають меті дослідження і спираються на отримані науково-обґрунтовані результати, підтверджуються узгодженістю отриманих результатів із емпіричними перцепційно-просторовими спостереженнями у західних регіонах України, . Обґрунтованість результатів дисертаційної роботи також обумовлена їх апробацією на трьох міжнародних науково-практичних конференціях, висвітлення у дев'яти наукових публікаціях, зокрема, чотирьох статтях у наукових фахових виданнях України категорії «Б».

Наукова новизна отриманих результатів. Головні положення наукової новизни одержаних результатів дослідження Захарчука І.В. полягають в тому, що на основі емпіричних даних розкрито взаємодію «старих» і «нових» просторових регіональних ідентичностей населення західних регіонів України в сучасних умовах; виявлено і охарактеризовано феномен перехідних (гібридних) ідентичностей – специфічного стану просторової свідомості, коли населення водночас ідентифікує себе і з історичними землями, і з сучасними адміністративними одиницями; виявлено особливості формування ментальних образів історико-географічних земель та визначено «фантомні» кордони з урахуванням ступеня стійкості та соціокультурних аспектів; створено низку картографічних моделей, зокрема Суцільної Української Етнічної Території (СУЕТ); виявлено відмінності у ступені стійкості ментальних меж, характері регіональної самоідентифікації та рівні просторової виразності історико-географічних земель західних регіонів України.

У проведеному дослідженні удосконалено методику перцепційно-географічного дослідження просторового сприйняття та ідентичності через поєднання анкетування, ментального картування, статистичних методів та ГІС-аналізу; поняттєво-термінологічний апарат перцепційної географії, зокрема щодо диференціації понять «сприймання» та «сприйняття» стосовно геопростору; класифікацію чинників формування регіональної просторової ідентичності з урахуванням сучасних суспільно-географічних трансформацій.

У дисертаційній роботі отримало подальший розвиток суспільно-географічне дослідження перцепційних образів і регіональної ідентичності в західних регіонах України, аналіз впливу децентралізації, міжрегіональних міграцій та переселення внутрішньо переміщених осіб на трансформацію просторових ідентичностей населення.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Дисертаційне дослідження виконано з дотриманням принципів академічної доброчесності відповідно до вимог чинного законодавства України та нормативних документів закладу вищої освіти. У процесі написання роботи дотримано етичних норм проведення наукових досліджень, забезпечено належне оформлення всіх використаних джерел інформації з обов'язковим посиланням на авторство, ретельно процитовано літературні джерела, результати попередніх досліджень, статистичні та картографічні матеріали. З наукових праць, опублікованих у співавторстві з науковим керівником, у дисертаційній роботі використані лише ті наукові ідеї та положення, які отримані автором особисто.

Значущість дослідження для науки і практики та шляхи його використання. Результати дисертаційного дослідження мають прикладний характер і можуть бути використані в діяльності органів місцевого самоврядування, установ у галузі культурної політики, освіти, регіонального розвитку. Зокрема, отримані аналітичні матеріали та картографічні моделі дають змогу здійснювати оцінку перцепційного потенціалу територій з урахуванням сучасних демографічних, культурних та соціальних тенденцій, визначати перспективні напрями культурно-туристичного розвитку західних областей, удосконалювати програми збереження та популяризації культурної спадщини на обласному та субрегіональному рівнях.

Результати дисертаційного дослідження були використані Чернівецькою обласною радою при підготовці стратегічних і програмних документів щодо формування регіональної культурної політики, популяризації Чернівецької області як самобутнього поліетнічного регіону, удосконалення підходів до репрезентації культурної спадщини з урахуванням специфіки історико-географічних земель західних областей України (довідка № 01-12/22-325 від 16.03.2026 р.).

Матеріали дисертаційного дослідження використовуються в освітньому процесі на географічному факультеті Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (довідка № 16/19-871-26 від 25.02.2026 р.).

Оцінка змісту дисертації та її завершеність. Зміст дисертаційної роботи Захарчука І.В. викладений у логічній послідовності, складається з вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Структура роботи відповідає меті і поставленим завданням, повною мірою презентує отримані автором результати – від обґрунтування теоретико-методологічних засад перцепційної географії до аналізу прикладних аспектів картування зон самоідентифікації мешканців західного регіону України.

У першому розділі «Теоретико-методологічні аспекти дослідження перцепційно-просторової ідентифікації історико-географічних земель» здобувач

узагальнює теоретико-методичні аспекти суспільно-географічного дослідження перцепційно-просторової ідентифікації. Особливу увагу приділено концепціям регіональної ідентичності, ментального картування, «фантомних» кордонів, територіальної свідомості. Автор розкриває методологічні засади дослідження та логічну послідовність застосування дослідницьких методів та процедур. Важливим доробком є диференціація понять «сприймання» (перцепційний процес) та «сприйняття» (когнітивний результат) стосовно геопростору (с. 26-29), що удосконалює поняттєво-термінологічний апарат перцепційної географії.

У другому розділі «Чинники формування історико-географічних земель та їх перцепційне сприйняття» охарактеризовано чинники формування історико-географічних земель західних регіонів України – природно-географічні, історико-культурні та суспільно-географічні. Проведено історико-географічне районування території та простежено формування Галичини, Волині, Поділля, Північної Буковини, Північної Бессарабії та Закарпаття. Оскільки межі традиційних земель часто не збігаються із сучасними адміністративними межами, автором доведено, що, як наслідок, в суспільній свідомості формуються «фантомні» лінії, які розділяють простір (підрозділ 2.4).

Третій розділ «Перцепційно-просторова ідентифікація історико-географічних земель Західної України» висвітлює результати ідентифікації стереотипних перцепційних образів історико-географічних земель у свідомості населення та аналізує уявні межі регіонів (підрозділ 3.1). За допомогою ГІС-моделювання створено картографічні моделі, що відображають зони найбільшої концентрації гібридних ідентичностей, а також «фантомні» кордони. Окремо слід наголосити на оцифруванні й адаптації карти Суцільної Української Етнічної Території (СУЕТ) для відображення історико-географічних земель.

У четвертому розділі «Емпіричне дослідження перцепції населення історико-географічних земель (на основі перцепційно-географічного опитування)» представлено методику проведення відповідного опитування та отримані результати в розрізі восьми західних областей України. Дисертант пропонує авторське бачення типології історико-географічних земель за ступенем стійкості ментальних меж та особливостями трансформаційних процесів (підрозділ 4.2).

Список використаних джерел є репрезентативним і охоплює широкий спектр фахової літератури – 220 найменувань, з яких 81 джерело – іноземними мовами. Дослідження охоплює як класичні фундаментальні праці з перцепційної географії, так і сучасні публікації українських науковців.

Додатки містять інформаційно-статистичні та картографічні матеріали, зокрема побудовані за результатами опитування, що покращує розуміння ходу та результатів виконання дисертаційного дослідження.

У цілому зміст дисертації свідчить про високий рівень наукової підготовки здобувача, розуміння сучасних підходів до суспільно-географічного дослідження

та здатність до комплексного осмислення просторово-перцепційних аспектів на регіональному рівні. Дисертаційна робота Захарчука І.В. є самостійною та завершеною науковою працею, що відповідає рівню доктора філософії за спеціальністю Географія.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих працях. Основні положення та результати дисертаційного дослідження відображено в дев'яти наукових публікаціях, серед яких чотири статті у наукових фахових виданнях України категорії «Б», дві статті в інших наукових виданнях, які додатково відображають результати дослідження, три публікації, що засвідчують апробацію результатів дисертації, оприлюднені у матеріалах міжнародних науково-практичних конференцій.

Опубліковані праці здобувача повною мірою відображають основні положення дисертації, винесені на захист. Із публікацій, виконаних у співавторстві, використано лише ті ідеї та результати, що належать здобувачеві особисто, зокрема розробка методики опитування, збір та аналіз емпіричних даних, підготовка картографічних матеріалів.

Кількість, обсяг і зміст опублікованих праць відповідають вимогам п. 8 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 (із змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 341 від 21.03.2022 р., № 502 від 19.05.2023 р., № 507 від 03.05.2024 р.) і надають авторові право на публічний захист дисертації. Дисертаційна робота є самостійно виконаною науковою працею, у якій здійснено комплексне дослідження перцепційно-просторової ідентифікації історико-географічних земель західних регіонів України.

Дискусійні положення дисертаційного дослідження, зауваження та пропозиції.

При загальній позитивній оцінці дисертаційної роботи Захарчука І.В. слід звернути увагу на деякі дискусійні положення та зауваження, які вимагають додаткових пояснень здобувача.

1. Аналіз розвитку перцепційно-просторових досліджень (підрозділ 1.2) є широким та багатоаспектним, але виглядає недостатньо обґрунтованим з точки зору обрання конкретних наукових праць. Автор сфокусувався головним чином на двох групах праць – англomовних працях, що закладали засади біхевіористичної і зокрема перцепційної та когнітивної географії у 1960-70-х роках та працях українських вчених останніх десятиліть. Цей же принцип прослідковується і в синтезуючій таблиці 1.1 (с. 50-51). Хоч автор і наголошує, що аналіз не є вичерпним, натомість частина досліджень, що роблять внесок у

формування сучасного дискурсу (наприклад, S.Zhou, D.McCormack тощо), залишилася поза розглядом.

2. Наявні неточності та неповнота розкриття результатів використання окремих дослідницьких методів. Так, у вступі зазначено, що в роботі використано статистичні методи – кластерний і факторний аналіз для виявлення закономірностей у відповідях респондентів та типізації для розробки типології земель за стійкістю ментальних меж (с. 20). У підрозділі 1.3 при розкритті етапів дослідження, йдеться про те, що на четвертому етапі, зокрема, проведено кластерний аналіз, розроблено типологію історико-географічних земель за ступенем стійкості ментальних меж (с. 54). Натомість у висновках автор наголошує, що використано кореляційний аналіз для виявлення зв'язку між досвідом міграції та гнучкістю просторових уявлень (с. 168-169) і не згадує про використання кластерного аналізу та розробку типології. Варто було б чіткіше розкрити методологічні аспекти застосування конкретних статистичних методів і детальніше охарактеризувати отримані за їх допомогою результати.

3. Автором проведено ґрунтовне дослідження сприйняття меж історико-географічних земель, що базується на аналізі понад семи тисяч анкет, які включали безпосередню ідентифікацію кордонів на карті. При цьому представлені результати такого дослідження були б переконливішими за рахунок детальнішого пояснення відповідної методики, насамперед щодо візуалізації на рисунках 3.1-3.6. Не зовсім зрозумілим залишається, чому автор наголошує на дискусійності окремих меж і водночас ідентифікує відповіді респондентів як однозначно «вірні» або «невірні». Також варто було б додатково обґрунтувати, чому саме праці В. Круля покладено в основу визначення точних меж історико-географічних земель.

4. У підрозділі 3.1 наведено результати ідентифікації просторових стереотипів історичних регіонів України. Варто було б чіткіше пояснити, як саме вони ідентифікуватися – спиралися на власні дослідження автора чи на аналіз результатів опитування респондентів (або їх поєднання). Цей аналіз був би більш аргументованим за рахунок доповнення його результатами сучасного медіа-скринінгу, показавши, як інформаційні потоки (наприклад, у регіональних чи локальних засобах масової інформації) впливають на формування та зміну просторових стереотипів.

5. Автор зазначає, що вплив російської війни в Україні на співвідношення регіональних меж та ідентичностей є неоднозначним (с. 115). Проте в роботі варто було більше уваги приділити поясненню результатів опитування стосовно «рефлексії щодо впливу війни» на етнокультурну ідентифікацію (с. 119).

Разом з тим висловлені зауваження та побажання слід розглядати як шляхи подальшого розвитку обраного дисертантом актуального напрямку досліджень.

Загальний висновок. Аналіз змісту, структури та результатів дисертаційної роботи Захарчука Івана Володимировича на тему «Перцепційно-просторова ідентифікація історико-географічних земель західних регіонів України», поданої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 106 – Географія (галузь знань 10 – Природничі науки), дає підстави стверджувати, що вона є самостійним завершеним науковим дослідженням, що виконане на актуальну тему, містить обґрунтовані практично значимі результати, які в сукупності вирішують важливе науково-практичне завдання.

Робота має наукову новизну, а автором здійснено важливі теоретичні узагальнення та надано практичні рекомендації, що можуть бути використані у сфері регіональної політики, культурного розвитку та в освітній діяльності. Зміст і структура дисертації повністю відповідають спеціальності 106 Географія, «Вимогам до оформлення дисертації» затверджених Наказом Міністерства освіти і науки України №40 від 12.01.2017 р. (зі змінами, внесеними Наказом Міністерства освіти і науки України №759 від 31.05.2019 р.) та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України №44 від 12.01.2022 р. (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 341 від 21.03.2022 р., № 502 від 19.05.2023 р., № 507 від 03.05.2024 р.).

Автор кваліфікаційної дисертаційної роботи Захарчук Іван Володимирович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 10 – Природничі науки за спеціальністю 106 – Географія.

21.05.2026 р.

Офіційний опонент:

доктор географічних наук, професор,
завідувач кафедри економічної
та соціальної географії
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Костянтин МЕЗЕНЦЕВ

